

POSLEDNÍ VYVLASTNĚNÝ „BARÁK“

Jaroslav Chnápko (*1956)

„Státní bezpečnost si pro mě poprvé přijela krátce poté, co jsem podepsal Chartu 77. Dorazili brzy ráno. Asi to byl účel, aby člověka vytáhli z postele, rozespaleho a dezorientovaného, ostatně gestapo také používalo takové metody. Byl jsem vyjevený, ale otec mi tehdy řekl, ať se uklidním, že počkají – a udělal mi snídani. Dost mi jeho chování pomohlo. Najedl jsem se a teprve pak jsme jim otevřeli,“ vzpomíná někdejší disident a výrazná postava českého undergroundu Jaroslav Chnápko, přezdívaný Šíma: *„Když mi na vyšetřovně kladli otázky, snažil jsem se neodpovídat. Bylo důležité neříkat estébákům nic. Měli takový způsob, že se ptali i na úplné banality, a když jste jim odpověděl, protože vám to připadalo nepodstatné, použili jakoukoli maličkost proti někomu jinému. Předstírali, že vědí všechno, a každá drobnost mohla přispět k tomu, že jim vyslýchaný uvěřil, sesypal se a vypovídal.“*

Jaroslav Chnápko se narodil v roce 1956 v severozápadních Čechách, v průmyslovém Mostě, kde panovala drsná atmosféra, příznačná téměř pro všechny oblasti Československa, z nichž byli po nacistické okupaci vyhnáni němečtí obyvatelé – většinou je nahradili dosídlenci z vnitrozemí, kteří k novým místům života neměli vztah. Jaroslav vyrůstal se starší sestrou Zdenou, rodiče Josef a Hermína pracovali ve fabrice, která se jmenovala Chemické závody Československo-sovětského přátelství (předtím Stalinovy závody). Byli dělníky, ale nikoli členy komunistické strany. Jaroslav se po základní škole vyučil zámečníkem v učilišti, které spadalo právě pod zmíněnou chemičku: *„Byla to obrovská fabrika, po které zaměstnance rozvážely autobusy. Pamatuji se na výrony plynu. Rozezněly se houkačky a autobusy odvážely přiotrávené lidi, kterým se udělalo špatně. Šel jsem s kamarádem, nad námi seděli vrabci a ti pak padali dolů mrtví.“*

Úřady ani vedoucí funkcionáři fabrik nebrali na bezpečnost zaměstnanců přílišné ohledy. V roce 1979 zemřela v jedné z chemiček Jaroslavova matka, když se snažila během havárie zachránit život své spolupracovnici: *„Máma dělala na benzinovém tankovišti, kde zahynula. Neznám přesné okolnosti, ale musela chodit zapisovat nějaké hodnoty. Když skončila směna, vydala se zapisovat její kolegyně, dlouho se nevracela, a máma, která se už převlékala v šatně, se po ní šla podívat. Našla ji přiotrávenou benzinovými výpari, chtěla ji vytáhnout, ale otrávil se obě. Nějaký ‚smrták‘ tam byl každou chvíli, jednou nastal výbuch jen kvůli tomu, že studentka, která tam pracovala, měla nylonovou nebo silonovou podprsenku, která udělala statickou jiskru – a zahynulo asi dvacet lidí.“*

Konflikt Jaroslava Chnápka s komunistickým aparátem vzešel z každodenní zkušenosti. Ve třinácti letech si koupil starou, z běžného provozu vyřazenou motorku, na které pak jezdil s kamarády po haldách. Sebrali ho uniformovaní příslušníci Sboru národní bezpečnosti: *„Pět policajtů do mě bušilo celou noc a snažili se ze mě vymlátit, kde jsem motorku ukradl. Hájil jsem se, otec si pak šel stěžovat, ale ničeho nedosáhl. Chlapa, který mě nejvíce tloukl, jsem potkával na ulici a pokaždé se mi udělalo zle.“* Když byl o něco starší,

začal s kamarády poslouchat rockovou hudbu, již se v Čechách říkalo bigbít, a po vzoru západních hudebníků nosili džíny a dlouhé vlasy. Na počátku normalizace (zhruba dvě desetiletí po sovětské okupaci v srpnu 1968) se komunistický režim prakticky i ideologicky utužil, svobodnou hudební i jakoukoli jinou tvorbu znemožňoval, a například *„džíny byly považovány za ‚kapitalistické kalhoty‘, které nepatří na socialistické učiliště. S dlouhými vlasy byla ještě větší potíž. Nejdřív jsem je nosil kvůli tomu, že jsem tíhl k bigbítu, ale časem se z toho stal životní postoj a protest. Šel jsem na koncert, před hospodou stál policajt a mohl mě legitimovat nebo mi dát ránu jen kvůli vlasům a oblečení – bylo to absurdní a státní aparát si tak z nás sám vyráběl nepřátele. Člověk nemohl žít po svém, pořád se mu jen potvrzovalo, že je bezmocný, že nemá nárok na spravedlnost, že se jí nikde nedovolá.“*

Z „nepřízřivých vlasatců“, kteří chtěli žít co nejsvobodněji a pokud možno mimo oficiální struktury, se v první polovině 70. let zrodil underground jako neformální a pronásledované opoziční hnutí. Roku 1975 nastoupil Jaroslav Chnápko neboli Šíma na tehdy povinnou dvouletou základní vojenskou službu, která mimo jiné znamenala naprostou ztrátu svobody, další soustavnou buzeraci a ideologické otravování. Spolu s řadou vyučených kluků z dělnických rodin z Mostu narukoval k pluku v Pacově, později se dostal do Příkladovic na střední Moravě. Měl časté kázeňské problémy, trestali ho a posílali na samotku. Vojna v něm utvrdila přesvědčení, že nechce být poslušným občanem ČSSR, který jen mlčky dělá to, co se po něm shora žádá. Roku 1976 vyvrcholila první vlna perzekuce československého undergroundu rozsáhlým zatýkáním a dvěma vykonstruovanými soudními procesy. Dne 1. ledna 1977 bylo v západních médiích zveřejněno Prohlášení Charty 77 a komunistický aparát zahájil proti chartistům intenzivní kampaň. Jaroslav Chnápko, který po návratu z vojny pracoval v chemičce a posléze v údržbě bytových domů, podepsal Chartu jako obyčejný dělník. Pražské disidenty ještě neznal, text dostal od kamarádů – a bral jej jako smysluplnou výzvu, aby stát dodržel alespoň své vlastní zákony.

Státní bezpečnost signatáře Charty sledovala, většinu z nich vzápětí předvolávala k výslechům a snažila se z nich dostat informaci, kdo jim dokument poskytl. Přijeli si i pro Chnápka a už se o něj zajímat nepřestali. Protože komunisté postupně zcela znemožnili oficiální koncerty mnoha nezávislých hudebních skupin a šikana mladých lidí narůstala, snažili se o svobodnější život alespoň v soukromí. V roce 1978 se skupina dvanácti přátel, k nimž patřil i Chnápko (a také například Karel Havelka či František Stárek, viz jejich samostatné portréty), rozhodla, že si společně koupí dům, v němž budou žít a pořádat akce: *„Ve vesnicích bylo možné koupit baráky poměrně levně. Tak jsme si řekli, že se složíme, pořídíme si dům, budeme si v něm dělat, co budeme chtít a nebudou nám tam běhat policajti.“* Tehdy koupili usedlost v Nové Vísce, kterou opravili (původně měla jen dvě obyvatelné místnosti) a v níž začali pořádat večírky a koncerty. Na Vísce se zvláště o

víkendech sjížděli mladí lidé, kdo chtěl, mohl na místě přespat, zaplatil jen pár korun jako příspěvek na provoz a na jídlo: „Život v takové ‚komuně‘ bych doporučil každému jako ‚návod‘, jak se naučit toleranci. Vycházeli jsme spolu, celý den se pracovalo, pak se pilo a tančilo. Každý večer byla muzika. Hrál se na kytary nebo se pouštěla hudba z magnetáku, ze stodoly jsme udělali koncertní sál, kde vystupovaly kapely, pořádali jsme festivaly. Hráli tam *The Plastic People of the Universe*, proběhl tam první punkový festival v Čechách. Netrvalo to dlouho, ale byly to krásné roky.“

Státní i uniformovaná bezpečnost začala ovšem místo, kam se sjížděli vlasatci z širokého okolí, záhy hlídat a Nová Víska se pravidelně ocitala v policejním obklíčení. Příslušníci tehdejší Veřejné bezpečnosti kontrolovali lidem doklady a zabavovali jim technické průkazy od aut, „barák“ zaměstnával policisty nejen z Mostecka, ale i posily z jiných okresů. V domě, kde se mimo jiné zrodil i samizdatový undergroundový magazín Vokno, proběhlo také několik domovních prohlídek: „Víska byla výjimečná i tím, že na ní vznikl samizdat v utajení, ale za plného provozu. Bylo tam třeba sto lidí, ale v jedné místnosti, utěsněné matracemi, se tisklo na cyklostylu, aniž to návštěvníci věděli. U toho stroje se točilo klikou a z každého otočení vznikla jedna stránka. Dalo to dost práce. Policie ale nenašla nikdy nic.“ Chnápko poznal na Vísce svou budoucí ženu Silvestru (viz její samostatný portrét) a spolu s ní a šéfredaktorem Vokna Františkem Stárkem rozvážel první číslo časopisu po důvěryhodných známých z celé republiky.

V roce 1980 zařídila Státní bezpečnost úřední rozhodnutí, že dům v Nové Vísce bude vyvlastněn, se zdůvodněním, že je potřebný pro účely obrany státu. Majitelé dostali zpátky alespoň peníze, a tak začali pátrat po jiném místě. Ve stejné době však StB spustila akci Asanace, při níž vyháněla, často s použitím brutálních metod, disidenty na Západ. Mnozí přátelé Jaroslava Chnápka tehdy odešli do exilu, protože soustavný tlak ze strany StB nechtěli dál snášet. Jaroslav se Silvou a dcerou odejít nechtěli a koupili starý mlýn v západočeském Osvračíně.

Chodili do zaměstnání a současně začali drobně hospodařit, pořídili si koně a další zvířata, pustili se do oprav. O víkendech se i do Osvračína sjížděli kamarádi, v sýpce se konaly koncerty. Komunistické orgány nicméně neztrácely bdělost: „Otravovali nás soustavně. Měli jsme třeba pár koní a dělali jsme si vyjíždky s bryčkou – a policajti nám za to dávali kuriózní pokuty, za rychlou jízdu nebo za neosvětlené vozidlo. Nebo jsem se vyklonil z vrátek a dostal jsem pokutu za to, že bráním silničnímu provozu.“ V zemi, kde měli lidé průměrný příjem kolem dvou tisíc korun, představovaly časté pokuty promyšlenou šikanu, citelný zásah do rodinného rozpočtu: „Docílili toho, že jsme třeba týden neměli peníze na jídlo. Žili jsme z mála, co bylo doma, a těšili se na víkend, až dorazí kamarádi a něco přivezou.“ Jaroslav Chnápko si až po pádu komunismu přečetl v jednom z archivních dokumentů, že situaci jeho rodiny hodnotila StB jako tíživou a považovala za

pravděpodobné, že brzy docílí, aby se vystěhovali do „kapitalistické ciziny“. Vystěhování mu bylo u mnoha výslechů nabízeno, ale odmítal.

Nakonec se Státní bezpečnost ve spolupráci s dalšími úřady a organizacemi pustila do vyvlastňování mlýna. Jednotné zemědělské družstvo požádalo o zahradu a další pozemky a soud rozhodl v jeho prospěch, souběžně probíhala i snaha o zabrání domu. V říjnu 1989 dostali Chnápkoři dvouměsíční lhůtu na vyklizení a vystěhování: *„Byli jsme poslední združstevněná zemědělská usedlost v republice na základě zákonů z 50. let, to jest bez náhrady. Zůstat nám měla jen malá obytná část.“* Chnápkoři byli na konci sil, část majetku rozdali známým, zůstali v poloprázdném domě a chystali se ke kroku, který tak dlouho odmítali, k vystěhování na Západ.

Období bezmoci nečekaně ukončil listopad 1989 a pád komunismu. Jaroslav ony dny prožíval v Praze, kam v té době jezdil prodávat keramiku, kterou se ženou v Osvračíně vyráběli. O dům nakonec nepřišli, zůstali v něm a jejich celoživotní úsilí se naplnilo – se ženou Silvestrou jsou v penzi, ale v osvračínském mlýně vyrábějí keramiku a provozují galerii, která dostala název podle legendárního samizdatu Vokno.

Autor textu Adam Drda